

Correctievoorschrift HAVO

2026

tijdvak 2

economie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 tot en met 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goedgekeurd worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

Toelichting status correctievoorschrift

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

Verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector)

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

Toelichting aanvullingen op het correctievoorschrift

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking:

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout:

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen. Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de n-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen scorepunten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één scorepunt afgetrokken tot een maximum van drie scorepunten voor het hele examen.

Indien aan een gevraagde berekening geen eis is toegevoegd ten aanzien van de nauwkeurigheid van de afronding, dan elke juiste manier van afronding goed rekenen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Opgave 1 Druiven

1 maximumscore 2

- (1) vraaglijn
- (2) rechts
- (3) aanbod
- (4) hogere

- (1) en (2) juist 1
- (3) en (4) juist 1

2 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Maximale betalingsbereidheid van de consumenten als $Q_v = 0$,
dus als $-7,4P + 80 = 0 \rightarrow P = 10,81$

3 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Evenwichtsprijs als $Q_v = Q_a \rightarrow -7,4P + 80 = 6,6P - 4 \rightarrow P = 6$
Evenwichtshoeveelheid = $6,6 \times 6 - 4 = 35,6$ (x 1 miljoen) 1
- De marktomzet = $6 \times 35,6 \times 1 \text{ miljoen} = \text{€ } 213,6 \text{ miljoen}$ 1

4 maximumscore 2

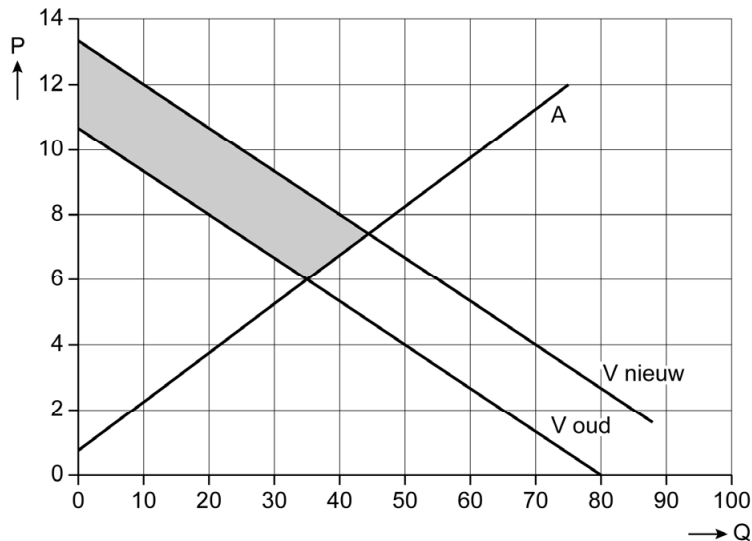
Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het gevolg is dat het verminderen van bestrijdingsmiddelen kan leiden tot een toename van de arbeidskosten. 1
- Omdat er meer onderhoud gedaan moet worden aan de akker, hierdoor zullen de productiekosten van druiven toenemen. 1

5 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat:

- Het correct arceneren van de verandering van het totale surplus bij een hogere Q en een hogere P.

Legenda:

V oud: $Q_v = -7,4P + 80$

V nieuw: $Q_v = -7,4P + 100$

A: $Q_a = 6,6P - 4$

P = prijs in euro

Q = hoeveelheid in
miljoenen kilogrammen

1

- Een juiste verklaring voor de verandering van het totale surplus.
Een voorbeeld van een juist antwoord is:
De in de EU geproduceerde evenwichtshoeveelheid druiven is toegenomen en de evenwichtsprijs is gestegen (waardoor het totale surplus groter is).

1

6 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Door toegenomen import, stijgt het totale aanbod / De hoeveelheid aanbieders is toegenomen.
- Dit leidt (bij gelijkblijvende vraag) tot een lagere prijs en dus zal de inflatie dalen.

1

1

of

- De geïmporteerde producten worden goedkoper.
- Dit leidt (bij gelijkblijvende vraag) tot een lagere prijs en dus zal de inflatie dalen.

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- totale marktomzet daalde van 100 naar 94
oude omzet Afrikaans land = 75. Nieuwe omzet = $94 \times 0,90 = 84,6$ 1
- procentuele verandering omzet = $\frac{84,6 - 75}{75} \times 100\% = 12,8\%$ 1

of

- $\frac{0,90 \times 94}{0,75} = 112,8 \rightarrow$ een stijging van 12,8% 2

Opmerking

Bij het tweede voorbeeldantwoord per gemaakte fout 1 scorepunt in mindering brengen.

8 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Een hogere import van fruit leidt tot een lager bbp, waardoor het groen bbp daalt. 1
- Het transport / import van fruit zorgt voor schade aan het milieu, waardoor het groen bbp daalt. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 2 Wat te doen met de poen?

9 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- 2018: € 337 – € 326 = € 11 miljard (afname) 1
- 2017: overheidsinkomsten: € 337 / 1,15 = € 293,04 miljard
overheidsuitgaven: € 326 / 1,062 = € 306,97 miljard
verandering staatsschuld is € 293,04 – € 306,97 = – € 13,93 miljard
(toename) 1

10 maximumscore 2

- het (progressieve) belastingstelsel 1
- sociale uitkeringen 1

11 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- Werkelijke staatsschuld: € 772,7 x 0,524 = € 404,9 miljard 1
- Toegestane staatsschuld: € 772,7 x 0,60 = € 463,6 miljard
Verskil in euro's = € 463,6 – € 404,9 = € 58,7 miljard 1

12 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Econoom A is voorstander van een anticyclisch begrotingsbeleid, want de overheid zal in economisch goede tijden de belastingen verhogen / de overheidsuitgaven verlagen, (waardoor de staatsschuld daalt) 1
- Waardoor de overheidsuitgaven in economisch slechte tijden verhoogd kunnen worden en de staatsschuld kan stijgen. 1

13 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- De overheid leent minder om de overheidsschuld te financieren, waardoor de vraag naar vermogen daalt. 1
- Daardoor zal de rente (op de vermogensmarkt) dalen en kunnen consumenten goedkoper lenen (dus de consumptie stijgt) 1

of

- Door een daling van overheidsschuld, krijgen beleggers meer vertrouwen in de kredietwaardigheid van de overheid. 1
- Daardoor zal de rente (op de vermogensmarkt) dalen en kunnen consumenten goedkoper lenen (dus de consumptie stijgt) 1

Vraag	Antwoord	Scores
14	maximumscore 2	
	Een voorbeeld van een juist antwoord is:	
	De inflatie is hoger dan de nominale rente, dus de reële rente is negatief.	1
	(Dit betekent dat de koopkracht / reële waarde van een schuld lager wordt) waardoor lenen / het aangaan van schulden financieel gunstig is.	1
15	maximumscore 2	
	Een voorbeeld van een juist antwoord is:	
	Innovatieve projecten kunnen leiden tot een betere arbeidsproductiviteit / automatisering.	1
	Daardoor is voor dezelfde productie minder personeel nodig (en wordt een groter personeelstekort in de toekomst voorkomen.)	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Venezuela

16 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\frac{27,1 - 20,6}{20,6} \times 100\% = 31,6\%$$

17 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Als gevolg van de hoge inflatie neemt de koopkracht af en daarmee de vraag naar producten en diensten. 1
- De bedrijven zullen minder produceren en hebben minder arbeidskrachten nodig die zij daarom zullen ontslaan. Hierdoor ontstaat er werkloosheid. 1

18 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- De centrale bank van Venezuela zal de rente verhogen. Hierdoor wordt lenen minder aantrekkelijk / sparen aantrekkelijker. 1
- De bestedingen zullen hierdoor afnemen, waardoor de vraag naar goederen afneemt (en dus de inflatie zal dalen). 1

19 maximumscore 2

(1) negatief

(2) verslechteren

(3) stijgen

(4) dalen

- (1) en (2) juist 1
- (3) en (4) juist 1

20 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Als de buitenlandse beleggers een deel van de staatsschuld kwijtschelden, kan de overheid denken dat haar schulden telkens worden kwijtgescholden. 1
- Dit geeft een prikkel voor de Venezolaanse overheid om meer financiële risico's aan te gaan / minder sterk te werken aan het terugdringen van de staatsschuld. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 Stop: verkeersbordenkartel

21 maximumscore 2

- (1) oligopolie
- (2) homogeen
- (3) asymmetrische informatie
- (4) laag

- (1) en (2) juist 1
- (3) en (4) juist 1

22 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het bod dat beide ondernemingen afspreken zal hoger zijn dan het bod zonder kartelvorming waardoor de overheid te veel betaalt als dit bod geaccepteerd wordt. 1
- De extra uitgaven zullen worden betaald door de maatschappij / de belastingbetaler (waardoor er sprake is van negatieve externe effecten). 1

23 C

24 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- Grondslag van de boete is: € 872.990
Boete $0,45 \times € 872.990 = € 392.845,50$ 1
- Kortings = € 392.845,50 $\times 0,60 = € 235.707,30$
Boete is: € 392.845,50 – € 235.707,30 = € 157.138,20 1

25 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Als Kruis kiest voor zwijgen, dan zal Rond kiezen voor klikken, want $100 > 60$ en $100 > 0$.
Als Kruis kiest voor toegeven en inzage geven, dan zal Rond kiezen voor klikken, want $100 > 60$ en $100 > 0$.
Als Kruis kiest voor klikken, dan zal Rond kiezen voor toegeven en inzage geven, want $60 > 0$. 1
- Onderneming Rond zal kiezen voor klikken, waarna onderneming Kruis (kiest voor toegeven en inzage geven en dus) een kortingspercentage van 60 krijgt. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 5 Baanpolarisatie

26 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Globalisering leidt tot specialisatie. 1
- Hierdoor stijgt de arbeidsproductiviteit (, wat zorgt voor een hogere wereldwijde productie). 1

27 maximumscore 2

- a Azië
b Noord-Amerika
c Europa 1
- Het aandeel van middelbaar opgeleiden daalt het meest bij c (Europa) en het minst bij a (Azië) / Het aandeel van laag- en hoogopgeleiden stijgt het meest bij c (Europa) en het minst bij a (Azië). 1

28 maximumscore 3

- (1) structuurontwikkeling
- (2) overschot
- (3) dalen
- (4) toegenomen vraag
- (5) stijgen

- (1) juist 1
- (2) en (3) juist 1
- (4) en (5) juist 1

29 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- De investering in scholing kost de werknemer nu tijd / geld. 1
- Dit kan de werknemer later terugverdienen door een hogere verdien capaciteit. 1

30 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- De werkgever kan een clause in het contract van de werknemer opnemen dat hij/zij een minimale periode in dienst moet blijven. 1
- Op deze manier kan de werkgever de investering terugverdienen, waardoor er geen verzonken kosten optreden. 1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinerator in de applicatie Wolf.
Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 22 juni.

6 Bronvermeldingen

Alle tabellen, grafieken en teksten

bron Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2025